

SİLAHLI ÇATIŞMALARDA İNSAN HAKLARININ KORUNMASI

Yılmaz Altuğ*

1. GİRİŞ ve TARİHÇE

Silahlı çatışmalarda insan haklarının korunmasına ilişkin Cenevre Konvansiyonları (Geneva Law) 4 tane olup, 12 Ağustos 1949'da kabul edilmişlerdir. Konvansiyonların hazırlanmasında Milletlerarası Kızılhaç Derneği'nin büyük katkısı olmuştur.

Bir yandan savaşın korkunç sonuçları öte yandan uluslararası bir vakıa oluşu "haklı savaş" (justifiable guerre) kavramının ortaya atılmasına sebep olmuştur (Hugo Grotious).

Savaşın önlenemez oluşunun kabulü ile savaş anında harp esirlerinin korunmasına ilişkin çalışmalar sonucunda 1907'de Kara Harp Nizamnamesi kabul edildi. Lahey Konvansiyonu olarak da anılan bu sözleşme açık şehir ilanı, yaralıların korunması, kültür eserlerinin bombalanmaması gibi hükümler de içermesine rağmen, I. Dünya Savaşı sırasında pek iyi uygulanamadı.

Kızılhaç fikri ilk defa Henri Dunon tarafından ortaya atıldı. Bu fikir çerçevesinde 1854 Kırım Savaşı'nda esirlerin durumunun düzenlenmesi, yaralılara yardım amacıyla bir takım çalışmalar yapıldı. 1785'de Prusya ile ABD arasındaki antlaşmaya bu amaçla bir takım maddeler kondu, ancak bunlar geçici ve sınırlı çabalardı. Antlaşmayı II. Friedrich ile Franklin imzalamışlardı.

17 Şubat 1863'de 5 özel kişiden kurulan Askeri Yaralılara Yardım Maksudıyla Kurulan Milletlerarası Daimi Komite Kızılhaç Derneği'nin temellerini attı. 26-29 Ekim 1863'de gayriresmi 16 devlet delegesinden oluşan Komite'de her ülkenin bu konuda kendi ülkesinde özel dernekler kurması kararı alındı ve

* Prof. Dr.

yaralıların ve bunlara yardım eden personelin tarafsız olduğuna dair tavsiye nitelikli bir belge kabul edildi.

1864 yılında Cenevre'de toplanan bir diplomatik konferans sonucunda 22 Ağustos 1864'de ilk Cenevre Konvansiyonu kabul edildi. Buna göre, ambulanslara, askeri hastanelere, yaralılara yardım eden askeri ve sivil personele saygı ve himaye gösterilecektir. "Hangi millete veya hangi ülkeye mensup olursa olsun yaralılar ve hasta muhariplere ihtimam gösterilecektir." Bunların işareti beyaz üzerine kırmızı haçtır. Böylece rastgele denilebilecek duruma bir daimilik ve mecburiyet verildi.

1870'de Basel'de harp esirlerine yardım amacıyla kurulan Kızılhaç Merkezi 1864-1914 arasındaki dahili çatışmalarda pek çok kişiye yardım etti. 1914-1918 arasında 120.000 kişi şahsen, 5 milyon kişi kartla yaralıların ve esirlerin durumunu sormuş, bunların 18.000 kadarına cevap verilmiştir. Bunun için kurulan information service 2 milyon şahsi paketi ve 2000 kamyon kollektif eşyayı sahiplerine ulaştırmıştır. Bu ajans faaliyetlerini 1923'e kadar devam ettirdi. I. Dünya Savaşı'nda oldukça etkili olan Kızılhaç 1918'de savaşta boğucu gaz kullanımına itiraz etti ve bunu insaniyet adına yaptı. Daha sonra 17 Haziran 1925'de zehirli ve boğucu gazların kullanımını ve bakteriyoloji savaşını yasaklayan bir Protokol MC Cenevre protokolü kabul edildi (17 Haziran 1925).

Savaşın sona ermesiyle barış zamanındaki yardımları koordine etmek amacıyla 1919'da Kızılhaç Dernekleri Ligi kuruldu.

27 Temmuz 1929'da Harp Esirlerine Uygulanacak Kurallar (Treatment of War Prisoners - buna Cenevre Konvansiyonu da denir) ve Harp Sahasındaki Silahlı Kuvvetler'deki Yaralı ve Hastaların Durumunun Islahına Dair Konvansiyon imzalandı. 1923 ve 1925'deki Kızılhaç'ın 11. ve 12. Milletlerarası Konferanslarında harp anındaki sivillerin himayesi düşünülse de, bu Konvansiyonların kapsamına siviller dahil değildir. Türkiye 26 Mart 1931 tarih ve 1791 sayılı kanun uyarınca 10 Mart 1934 tarihinde onaylamıştır.

İsviçre'li Senatör Ciraolo, I. Dünya Savaşı'nda başlayan hava savaşlarının sivillerin ve gayrimuhariplerin durumunu tehlikeye soktuğunu, savaş anında sivillerin durumunun da dikkate alınması gerektiğini belirtti. Bu amaçla toplanan Milletlerarası Uzmanlar Komitesi konuyu silahsızlanma konferansı gündemine sokturuyorsa da somut bir sonuç elde edilememiştir. Ancak esir edilmiş sivillerin (enterne) durumu ele alınarak harp esirlerinin durumuna benzetilmiş ve bir Konvansiyon tasarısı hazırlanmıştır. Bu tasarı 15. Milletlerarası Kızılhaç Konferansı'nda 1934'de Tokyo'da kabul edildi, fakat hiç uygulanmadı ancak 2. Dünya Savaşı'nda 150.000 kadar sivil enterne harp esiri telakki edildi. Konu önemini harp esirlerinin çalışmaya mecbur edilemeyeceği oysa sivillere böyle bir mecburiyetin yüklenebileceği noktasından almaktadır.

2. Dünya Savaşı boyunca Kızılhaç daha etkili ve daha sert bir politika izledi. 5,5 yıl boyunca hemen her gün müdahale etti. 180 delege kampları her gün ziyaret etti. 1919 yılında kurulan Savaş Esirleri Ajansı'nda 1000'i gönüllü olmak üzere 4000 kişi çalıştı. Aileleri esirler ve yaralılarla temas ettirmek amacıyla günde 40.000 mektup, 316 milyon paket nakletti. 25 kelimelik sivil mesajlar aktarıldı. Son dönemlerde "concentration" kamplarına da girdi. Bu kamplardan kaçanlara yardım etti, kamplarda kalanların isimlerini aldı ve gıda malzemesi gönderdi. 1940-1946 arasında Kızılhaç Dernekler Ligi'nce abluka altındaki şehirlerde yaşayan sivillerin ezilmemesi için gereken yardımlar yapıldı.

Savaş döneminde Kızılhaç Derneği ellerindeki Konvansiyonların eksikliklerini farkederek ıslah çalışmalarına başladı. 1948 yılında 17. Milletlerarası Konferans'da Stockholm tasarıları hazırlandı ve incelenmek üzere hükümetlere gönderildi. 1949 yılının Nisan ayında Cenevre'de bir diplomatik Konferans toplandı ve 4 tasarı müzakerelere esas alındı. 4 ay sonra 12 Ağustos 1949'da 4 Konvansiyon imzalandı. Bunlar;

I. Kara savaşlarında silahlı kuvvetler içinden ve yaralı hastalara ilişkin Konvansiyonun ıslahı,

II. Denizde yaralı ve hastaların durumlarının ıslahı (1899 tarihinde deniz savaşlarına ilişkin bir Konvansiyon imzalanmıştı),

III. Doğrudan harp esirlerinin durumunun ıslahı,

IV. Savaş anında sivillerin korunması.

İlk üç Konvansiyon daha önceki Konvansiyonların yeniden düzenlenmesine ilişkin olduğu halde 4.'cüsü Cenevre Hukuku bakımından tamamen yeni bir Konvansiyondur. 1907 Nizamnamesinde yalnız asgari işgal durumları ele alınmıştı. İşgalci devlet kendi elindeki bütün kuvvetleri kullanarak işgal ettiği ülkedeki kamu güvenliğini sağlayacak ve yürürlükte olan kanunlara saygı gösterecektir. (Buna rağmen 9 Eylül 1914'de Osmanlı İmparatorluğu kapitülasyonları kaldırmış ancak savaş sonunda mağlup olunca işgal devletleri bunları tekrar uygulamaya başlamışlardır.) IV. Konvansiyon daha geniş hükümler içermektedir.

2. CENEVRE KONVANSİYONLARININ MİLLETLERARASI HUKUKTAKİ YERİ

Romalılar devletler hukukunu "Tabii aklın insanlar arasında tesis ettiği kaideler" şeklinde tanımlarlar. Roma hukuku sadece Roma vatandaşlarına uygulanan bir hukuk olup, Roma İmparatorluğu'nun kapsamı genişleyince, bu hukukun uygulama alanı da genişledi. Din adamalrı ilahi adalet adına insan haysiyetini tanıdılar.

16. yy.'da devletler hukukçusu Victoria ilk defa yeni bir hukuk dalının varlığına işaret ediyor. Milletlerarasında gelişen bu hukuk dalında o güne kadar hukuk sùjeleri insanlar iken siyasi gruplarında hukuk sùjesi haline geldiğini görüyoruz. İnsanlar ilahi adalet ile hukuku birbirinden ayırmaya başladılar. Aklın bulacağı **de lege feranda** ilkelerden oluşan tabi hukuk fikri kabul edildi.

Suarez yeni gelişen bu hukukun tabi hukuktan farklı olduğunu, bu sebeple **pozitif beşeri hukuk** denilebileceğini belirtir. Bu yeni hukuk dalı yazılı, tespit edilmiş bir hukuktur. Devletler egemenlikleri bakımından bu hukuktan yararlanıp, insan haklarına saygılı her devletin dahili mevzuatı ile tespit edilmiştir.

Milletlerarası beşeri hukukun varlık nedeni, iki egemen devletin çatıştığı savaş anlarında insan haklarının sağlanması ihtiyacıdır. Bu, egemen devletler arasında yapılacak anlaşmalarla, teamülle sağlanacaktır.

Cenevre Konvansiyonları savaş anında insan haklarını koruyacak hukuk kuralları getirmektedir. Hatta bazı durumlarda dahili çatışmalarla dahi ilgilenmektedir. Zamanla politik veya diğer nedenlerle kişilerin devletle çatışması, iç savaşlar ve dahili karışıklıklarda kişilerin devlete karşı korunmasına ilişkin kurallar Konvansiyonlarda yer almaya başlamıştır. Dahili karışıklık anında devletin ülkesindeki yabancıların uğradıkları zarardan sorumlu olmasına rağmen, karışıklıkta taraf olmayan kendi vatandaşına karşı sorumlu olmaması anlamlı değildir. Çatışmaya taraf olmayan devlet vatandaşlarına sağlanan koruma 4. Cenevre Konvansiyonunun ortak üçüncü maddesinden kaynaklanmaktadır.

Bu çalışmalarda karşılaşılan asıl mesele kişinin milletlerarası hukuktaki yerinin ne olduğu noktasındadır. Kişi mensup olduğu devlet dışında da milletlerarası alanda bazı haklarını talep edebilmelidir. Bu mesele Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nda tartışıldı ve Komisyon hükümetlere görüşlerini sordu. Hollanda hükümetinin yanıtı dikkat çekicidir. Buna göre; milletlerarası alanda bir insanın hakları ve hürriyetlerine tam himaye tanınmalı ancak bu himayenin sınırları olmalıdır. Bu sınırlar önce tecrübe ile tespit edilmeli ve daha sonra bu haklar tanınmalıdır.

Cenevre Hukuku pek çok noktalarda evrensel bir garanti teşkil ediyor. Savaş anında insan haklarının korunması devletlerin bir görevi olup, bu görev insanlık ilkeleri adına yerine getiriliyor. Bu görevi devletler Cenevre Konvansiyonlarını imzalamak suretiyle serbestçe seçmişlerdir. Bu bakımdan Cenevre Hukuku bir **özel süper milletlerarası (supra-international)** hukuk teşkil ediyor.

“Savaş Anındaki İnsani Hukukun Etüdü” adlı kitabında Pastor Ridruejo, milletlerarası beşeri hukuku ne dahili ne de milletlerarası hukuk olarak tanımlar. Bu görüşünü üç sebebe dayandırır. Bu hukuk, milletlerarası toplumun üyesi olmayan kişileri de bağlamaktadır. Mesela, tanınmamış asiler (iç savaşlarda ana

devlet asilere muhariplik hakkı tanır ve bu andan itibaren bu kişiler üniforma giyerler, savaş esirleri gibi davranılır...) lehine haklar ve vazifeler tanınmaktadır. Üstelik devletlere kendi gerçek kişi vatandaşları hakkında dahi vecibeler yüklenmektedir. Üçüncüsü??..

Bunlar doğru olmakla birlikte Cenevre Hukuku yeni bir hukuk dalıdır. Buna göre devletler insani maksatlarla kendi kendilerini bağlamayı kabul ederler. Dört Cenevre Konvansiyonunda aynı olan 1. maddelerinde bunu kabul eden devletlerin her hal ve şart altında bu konvansiyonlara saygı gösterip, saygı gösterilmesini sağlayacaklarına ilişkin bir hüküm yer almaktadır. Konvansiyonların hükümleri hem lafzi hem ruhu ile geniş bir yoruma tabi tutulmalıdır. Milletlerarası hukuk daha ziyade devletler ve örgütlerle ilgilenmesine rağmen, bu hukuk milletlerarası ilişkilerde son derece etkili olup, insanların birbirleriyle temasını sağlamaktadır. Burada kişinin şahsiyeti ve haysiyeti ahlaki prensipler uğruna savunulmaktadır. Kişilik ve haysiyet sırf insan olması sebebiyle önemlidir. Bu hukuk dalı süje olarak doğrudan doğruya insanları alıp (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 25 + Cenevre Konvansiyonları), sorumluluk kişilere kadar indirilmektedir. Bu bakımdan Cenevre Hukuku milletlerarası ilişkileri merhamet ve şefkat kavramlarıyla geliştirmektedir. Bunun için de Kızılhaç ve Kızılay yüz seneden fazla bir süredir bu hukuku geliştirmek için çaba harcamaktadır. Buradaki şefkat Hıristiyan dini anlamında şefkat olarak kullanılmamıştır. Milletlerarası Kızılhaç Teşkilatı Statüsü'nde din bağlantısı kesinlikle reddedilmektedir. Bu sebeple bütün beşeri problemlerde Kızılhaç ve Kızılay en üst hakem olarak kabul edilmektedir. Aksi takdirde, din bakımından mutlak tarafsızlığı (impersialite) ve taraf tutmaması olmasa insani prensiplerin anlamı kalmazdı.

Kızılhaç Teşkilatı bağımsız bir müessese olarak çalışmalarını devam ettirmekle olup, Birleşmiş Milletler hemen her alanda yeni bir müessese kurduğu halde Kızılhaç'ın yerini almayı düşünmemiştir, bilakis Kızılhaç teşkilatından gayretlerini arttırmasını rica etmiştir. 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Beyannamesi Birleşmiş Milletler'in en önemli belgelerinden biri olup, Kızılhaç Teşkilatı Beyanname ilkelerini gerçekleştirmeye çalışır.

3. SİLAHLI ÇATIŞMALARDA MİLLETLERARASI BEŞERİ HUKUK'UN ESASLI KURALLARI

1. Savaş dışı (hors de combat) kimseler ve çatışmalara (hostility) doğrudan katılmayanların kendi canlarına, manevi ve fiziki bütünlüklerine (moral and physical integrity) saygı talep etmeye hakları vardır. Bunlar bütün hal ve şartlarda hiç bir kötü farklılık gözetilmeksizin korunacaklar ve insani muamele göreceklendir.

2. Teslim olan veya savaş dışı olan bir düşmanı öldürmek veya ona zarar vermek yasaktır.

3. Düşman yaralıları ve hastaları kendilerini ele geçiren tarafca toplanacak ve kendilerine itina gösterilecektir. Bu koruma sağlık personeline, sağlık kuruluşlarına, sağlıkla ilgili makinalara ve donatıma da sağlanacaktır.

Kızılhaç ve Kızılay amblemi bu himayenin işaretidir ve saygı görmelidir.

4. Bir tarafın otoritesi altına girmiş esir muharipler ve siviller hayatları, haysiyetleri, kişisel hakları ve inanışları bakımından saygı görme hakkına sahiptir. Bunlar bütün şiddet ve misilleme eylemlerine karşı korunacaktır. Bunlar aileleri ile haberleşme ve yardım alma hakkına sahip olacaklardır.

5. Herkes temel kazai (judicial) garantilerden istifade hakkına sahip olacaktır. Hiçbir kimse işlemediği bir eylemden sorumlu tutulmayacaktır. Hiç kimse bedeni veya zihni işkenceye (corporal punishment) veya zalim ve aşağılayıcı muameleye tabi tutulamaz.

6. Bir silahlı çatışma tarafları ve silahlı kuvvetler üyelerinin sınırsız savaş metodları yoktur. Yani savaş araç ve metodları sınırlıdır. Gereksiz kayıplar veya aşırı ızdırap verici mahiyette silahlar kullanmak yasaktır.

7. Bir silahlı çatışmada (conflict) taraflar her zaman sivil halkla muharipleri sivil halkın canını ve malını korumak için ayırmak zorundadır. Sivil halk bir bütün olarak veya sivil kişiler kişi olarak saldırıya hedef olamazlar. Saldırıları sadece askeri hedeflere karşı olur.

4. DÖRT CENEVRE KONVANSİYONU'NA VE 1 NUMARALI PROTOKOL'E ORTAK PRENSİPLER

1. Uygulama alanı, uygulama süresi ve genel hukuk prensipleri

Konvansiyonlar ve 4 nolu protokol ilan edilmiş bir savaşta veya Konvansiyonlara ve 1 numaralı Protokole taraf olan iki veya daha fazla devlet arasında çıkan herhangi bir silahlı çatışmada uygulanır (hatta bunlardan biri savaş durumunu kabul etmese dahi). Bu belgeler self-determinasyon hakkının kullanılması ile sömürgecilik baskısına (colonial domination) ve yabancı işgaline karşı ve ırkçı rejimlere karşı yapılan silahlı çatışmaları dahi kapsar.

Sözleşmelerin uygulanması asgari harekâtın bitmesi ile sona erer. İşgal edilmiş topraklarda (occupied territories) ise işgalin son bulması ile biter. Mamafih işgal bitmekle beraber eğer halkın yeniden bir bölgeye yerleştirilmesi (settlement) ve halk mübadelesi varsa uygulama bunların sonuna kadar devam eder. Bu hallerde buna tabi olan kişiler Konvansiyonların ve Protokolün hükümlerinden yararlanmaya devam ederler. Mesela, harp esirliği durumu sona ermez.

Konvansiyonların ve Protokolün veya diğer milletlerarası antlaşmaların kapsamadığı veya bu antlaşmaların feshinin ihbar edildiği hallerde, siviller ve muharipler, yerleşmiş olan örf ve adet, insanlık prensipleri ve amme şuurunun dikte ettiği prensiplerle meydana gelen milletlerarası hukuk prensiplerinin himayesi ve otoritesi altındadır.

2. Misillemenin yasaklanması

Hukukun ihlallerini durdurmak maksadıyla misillemeler ve hukukun ihlalleri yasaklanmıştır. Yaralılar ve hastalara, gemisi batana, sağlık hizmetleri ve personeline, sivil savunma hizmetleri ve personeline, savaş esirlerine, sivilere ve kültürel mallara, çevreye, tehlikeli kuvvetleri ihtiva eden tesislere (atom reaktörleri gibi) karşı misilleme yapılamaz. Yalnız savaş esnasında misilleme mümkündür.

Misilleme hukuka aykırı bir eyleme karşı, orantılı olarak gene hukuka aykırı bir eylemle cevap vermektir. Harp hukukunda buna müsaade edilir. Ama örneğin, geçen yüzyıl Atinalı bir tüccarın İngiliz hükümetine olan borcu sebebiyle İngiliz donanmasının Pire'yi abluka altına almasında milletlerarası mahkeme İngiliz hükümetini haksız bulmuştur.

3. Haklardan vazgeçememe (non-renonciation of rights)

Cenevre Konvansiyonları harp kurbanlarını koruma gayesi güttüğünden bunların haklarından vazgeçirici hiç bir tazyik yapılamaz. Kurbanlar kısmen veya tamamen haklarından vazgeçemezler. İlgili kişiler; askeri ve sivil sağlık personeli, yaralı olan askeri ve sivil kimseler, hastalar ve gemileri batmış olanlar, savaş esirleri, sivil enterneler, işgal altındaki topraklarda oturan yerli ahali, ihtilafta olan bir tarafın ülkesinde oturan yabancılar. Bu vazgeçememe prensibi harp kurbanlarını koruyan bütün haklar için sözkonusudur.

4. Denetleme (super-vision)

a) Himaye eden devletler (Protecting powers)

Cenevre Konvansiyonlarına saygılı davranıldığını göstermek için bir ihtilafa taraf olan devletler, hami devletlerin işbirliğini ve denetlemesini talep edip, sağlamalıdır. Hami devletler savaşa taraf olmayan, tarafsız devletlerdir. Bunlar ihtilafa taraf olan devletlerin diğer ülkelerdeki haklarını korumak için görevlendirilirler. Eğer bu tarafsız devlet tayin edilmemişse o zaman Milletlerarası Kızılhaç ve Kızılay Komitesi savaştan yahut ihtilafa taraf olanlara tarafsız devletlerin tayininde yardım eder.

b) Milletlerarası Kızılhaç ve Kızılay Derneği (ICRC)

Bu hami devletlerin mevcudiyeti gerek ICRC'nin ve gerekse diğer tarafsız insani teşkilatların harp kurbanlarını koruma için teşebbüslerde bulunmasını önlemez. Bilhassa ICRC delegeleri bu suretle korunmuş olan kimselerin, harp esirlerinin sivil internelerin bulunduğu her yere girebilir ve onlarla şahitsiz konuşabilirler. ICRC insani hizmetini yaparken bütün yardımlar yapılacaktır. Bunu bütün Devletler kabul etmişlerdir.

5. Yaptırımlar

Yaptırımlara ait maddelerin özel anlamları vardır. Bunlar doğrudan doğruya idari veya disipliner yaptırımlar olabileceği gibi, çok ağır ihlalleri de kapsar ki bu konuda bugün milletlerarası ceza hukuku oluşmaktadır. Bu haller özellikle Konvansiyonların ve Protokollerin ciddi ihlalleri olup, eğer bunlar cezalandırılmazsa bu, insanlık anlamının gerilediği ve insani değerlerin düştüğü anlamına gelir. Kişilere ve mallara karşı konvansiyonlarla korunan şu eylemler ağır ihlal (grave breach) sayılır: Tasarlayarak katl, işkence veya gayri insani muamele (biyolojik denemeler, kasden büyük ızdıraplar, vücuda veya sağlığa ciddi ızdıraplar vermek), bir kimsenin fiziki veya ruhi bütünlüğüne kasden veya ihmal yoluyla ağır zarar vermek ki bu kimse mensup olduğu devletten ayrı bir devletin yetkisi altına düşmüştür, gayrimeşru sürgün ve transferler, yasal olmayan tutuklama, düşman bir devletin ordusunda ve silahlı kuvvetlerinde Konvansiyonların koruduğu bir kimseyi savaşa mecbur etmek, Konvansiyonlarda ve Protokol'de yazıldığı üzere bir kimseyi muntazam ve adil yargıdan kasden mahrum etmek, rehinelere almak, askeri bakımdan haklı olmadan malların tahribi veya istimlaki.

Aşağıda sayılacak kasdi eylemler de eğer ölümle sonuçlanır veya vücuda ve sağlığa ağır zararlar verirse, ağır ihlal sayılır; sivil halkın üzerine saldırı, sivillere saldırı, sivil mallara saldırı, hedef göstermeden yapılan saldırı, tehlikeli kuvvetleri içinde bulunduran tesislere yapılan saldırılar. Bunlar insanların öleceği ve ağır zarar göreceği bilerek yapılmışsa ve askeri kazançlarla kıyaslandığında mübalalı olursa ağır ihlal sayılır.

Yine, işgal eden devletlerden birinin kendi sivil halkını işgal ettiği topraklara transfer etmesi, bu işgal ettiği topraklardaki ahaliyi tahliye etmesi, savaş esirlerinin veya sivillerin ülkelerine iadesinde haklı olmayan gecikmeler, ırk ayırımı sebebiyle katliamlar, açıkça belli olan tarihi eserlere, sanat eserlerine, dini yerlere yapılan saldırılar da ağır saldırılardır.

Konvansiyonlar ve Protokol hükümetlerden bu şekilde ağır ihlalde bulunan kimselerin cezalandırılması için gerekli mevzuatın çıkarılmasını talep

etmektedir. İhlali yapanlar bulunacak, askeri komutanlar ağır ihlallerin önlenmesi için çok dikkat edecek, gereğinde yargılanmaya sevk edilecek. Ayrıca her taraf, Konvansiyonlara karşı ağır ihlallerin dışındaki ihlallerin de yapılmaması için de gerekli önlemleri alacaktır. Eğer bir milletlerarası mahkeme kurulursa, ihlal edene, yaptırımların evrenselliği bakımından suçluların iadesi de talep edilebilmelidir. Ağır suçlar bir çok değişik yargıya tabi olarak mutlaka cezalandırılacaktır.

6. Yaygınlaştırılması (Dissemination)

Savaş anında olduğu gibi barış anında da olsa bu Konvansiyonlar ve Protokol tarafları Konvansiyonlar ve Protokolün incelenmesini, etüd edilmesini talep edebilirler. Konvansiyon ve Protokol askeri müesseselerin eğitim programlarına alınmalı, sivil halk incelemeye teşvik edilmelidir. Asker ve sivil otoriteler bu esasları bilmeli ve askeri komutanlar kendi astlarının Konvansiyon hükümlerinden haberdar olmasını sağlamalıdır. Ayrıca bir ihtilafa taraf olan devletler askeri komutanların bu Konvansiyonların uygulanmasında tarafsız devlet danışmanları temin etmek zorundadır.

5. CENEVRE KONVANSİYONLARI'NIN PRENSİPLERİ

Bir milletlerarası konvansiyon yapıldığı zaman konvansiyonun hedefini ve gayesini anlatan prensipler genellikle dibacede yer alır. Bu prosedür gerektiğinde bize yorum imkanını vermektedir. Mesela, Kara Harbinin Kuralları ve Teamülleri Hakkındaki Konvansiyon'un dibacesinde, "Halk ve muharipler medeni milletler arasında yerleşmiş geleneklerden doğan devletler hukuku prensiplerinin himayesi ve hakimiyeti altındadırlar." Kara harbi hakkındaki bu Konvansiyon Lahey'de 1899-1907 arasında yapılmış olan bir çok barış müzakereleri sonucunda meydana gelmiştir. Yine Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin dibacesi'nde imza edenlerin iyiniyetine atıf yapılarak, "Temel insan haklarında, insanın haysiyet ve değerinde, erkek ve kadınların, büyük ve küçük devletlerin eşit haklarında" denmektedir.

6. YARALILARIN, HASTALARIN VE DENİZ KAZASINA UĞRAYANLARIN KURTARILMASI

1. Genel olarak

Savaş Halindeki Silahlı Kuvvetlerin Denizde Hasta ve Yaralılarının Islahı Hakkındaki 12 Ağustos 1949 tarihli sözleşme ve eki (Sağlık Bölge ve Mahallerine Mütallik Anlaşma Projesi) 6020 sayılı kanunla 10 Ağustos 1954 tarih-

den itibaren hüküm ifade etmek üzere onaylanmış ve 30 Ocak 1953 tarihli Resmi Gazete'de (yayımlı tarihinde yürürlüğe girer) yayımlanmıştır. Bu anlaşma 1864 ve 1929 tarihli Konvansiyonların yerine kaim olmuştur.

2. I ve II numaralı Konvansiyonlar (6020 sayılı kanunla taraf olunan) ve 1 numaralı protokolün uygulama alanı

Genel olarak II. Cenevre Konvansiyonu, I. Cenevre Konvansiyonu ile aynıdır. Bu ikisi arasındaki temel farklılık II. Konvansiyonda silahlı kuvvetlerin denizdeki yaralı, hasta ve kazazedelerinden bahsedilirken, I. Konvansiyonda karadaki hasta ve yaralılar sözkonusudur. 1. Protokol'ün ikinci kısmı bu himayeyi sivillere de yani savaşta yaralanan herkese yaymaktadır.

3. Korunan kimsenin tanımı

Yaralı ve hasta tabirleri, asker olsun veya sivil olsun tıbbi yardıma, tedaviye, bakıma ihtiyacı olan herkesi kapsamaktadır ve aynı zamanda bu kimseler silahlı çatışma dışında kalmış kabul edilmektedir. Deniz kazazedesi (shipwrecked) başlarına gelen felaket sonucu denizde tehlikeli bir durumda bulunan asker veya sivil herkesi kapsamaktadır. Bu kişiler yaralı veya hasta değildir.

4. Himaye ve tedavi (1 numaralı Protokol M.10; Konvansiyon I, M.2; Konvansiyon II, M.12)

Hangi tarafa ait olursa olsun bütün yaralılar, hastalar ve denizde kazazede bulunanlar, saygı görecek ve himaye edilecektir. Bütün şartlar altında bunlar insani bir şekilde muamele görecekler ve en kısa sürede ve en geniş bir şekilde icap ettirdiği tıbbi yardım yapılacak ve dikkat göreceklerdir. Bunlar arasında hiç bir sebeple fark gözetilemez. Kadınlar da kendi cinslerine ait olan bütün özel dikkatle muamele göreceklerdir. Esir edilmiş olan yaralı, hasta ve deniz kazazedesi bulunan muharipler savaş esiri kabul edilirler. Bunlar iyileşinceye veya karaya vasıl oluncaya kadar I, II ve III numaralı Konvansiyonların hükümlerinden yararlanırlar.

5. Yaralı, ölü ve kayıpların aranması (1 no. Protokol, m.32; Konvansiyon I, m.15; Konvansiyon II, m.18; Konvansiyon IV, m.16)

En önemli prensibi ailelerin kendi akrabalarının akıbetini bilme hakkıdır. Her zaman ve bilhassa bir çatışmadan sonra çatışma tarafları derhal yaralı, hasta ve kazazedeleri aramak ve toplamak için mümkün olan bütün tedbirleri alacaktır ve bunları yağmaya ve kötü muameleye karşı korumak için gerekli

ihdimamı göstereceklerdir. Aynı zamanda ölülerin de kötü muameleye maruz kalmasını önleyeceklerdir.

Konvansiyon I, m.17; Konvansiyon II, m.22; Bir çatışmaya taraf bulunanlar ölülerin gömülmesini, yakılmasını yahut denize gömülmelerini sağlayacaklardır. Bunlar mümkün olduğu surette teker teker yapılacak ve bilhassa daha evvel dikkatli bir şekilde cesetlerin muayene ve tespiti ile kişinin kim olduğu sabit bir şekilde ispatlanacaktır. Kişilerin hüviyetleri tespit edilecek ve mümkünse her biri hakkında ayrı bir rapor tutulacaktır.

1 numaralı Protokol, m.33; Şartlar elverdiği nispette ve en geç çatışmalar durduktan sonra çatışmada taraf olanlar, karşı tarafça kaybolduğu bildirilen kişileri aramakla yükümlüdür.

6. Kayıtlar ve bilgilerin ulaştırılması (Konvansiyon I, m.16; Konvansiyon II, m.19; 1 no. Protokol, m.33; Konvansiyon III, m.122; Konvansiyon IV, m.136)

Bir çatışmaya taraf olanlar ellerine geçmiş olan yaralı, hasta ve ölülerin hüviyetlerini tespiti yardım edecek mümkün olan bütün belgeleri ve diğer şeyleri kayıtla yükümlüdür. Bunlar; mensup oldukları devlet veya vatandaşlık, alay numarası, ad-soyadı, doğum tarihi, esir edildiği tarih ve yer, ilgili kişilere ait savaşa dair notlar. Bütün bu bilgiler Konvansiyon III'de kurulması öngörülen Enformasyon Bürosu'na gönderilir ve ICRC'nin merkez tespit ajansı aracılığıyla Büro bunları karşı tarafa iletir. Bu bilgi ICRC tarafından yollanmadığı takdirde her iki taraf III numaralı Konvansiyonun kurduğu ayrı bir merkez ajans vasıtasıyla karşı tarafa ulaştırır.(!)

7. Sivil halkın ve yardım teşkilatlarının ve tarafsız gemilerin rolü (Konvansiyon I, m.18; 1 numaralı Protokol, 1. kısım m.17; Konvansiyon II, m.21)

Sivil halk düşman tarafa dahil olsa bile yaralı, hasta ve denizde kazaya uğrayanlara saygı gösterecek ve bunlara karşı düşmanca muamelede bulunmayacaktır. Sivil halka veya her ülkedeki yardım derneklerine yetki verilecek ve bunlar yaralı, hasta, kazazedeleri toplayıp, ihtimam göstereceklerdir. Hatta bunlar düşman paraşütçüleri ve gerillaları olsa dahi. Kurtaranlar hiç bir şekilde hırpalanamaz, yargılanamaz veya mahkum edilemez. Ayrıca yetkili makamlar sivil halka ve yardım örgütlerine hasta ve yaralıları toplamak için veya ölüleri aramak ve bulunduğunda kendisine haber verilmesi için müracaat edebilir. Bu aynı zamanda deniz savaşında tarafsız gemiler için sözkonusudur. Savaşa katılmayan gemilere taraflarca bu amaçla müracaat edilebilir.

8. Tıbbi Birimler (Medical Union) (Konvansiyon I, m.19; 1 no.'lu Protokol, I. kısım m.8, 9, 12)

Askeri veya sivil tıp birlikleri Konvansiyonlarla ve Protokolle himaye edilmişlerdir. Bu tıbbi birimler bütün binalar veya sabit tesisler (hastaneler veya benzer birimler, kan transfüzyon merkezleri, koruyucu hekimlik merkezleri, tıbbi depolar) ayrıca hareket halindeki birimlerden (karantina istasyonları, çadırlar, açık hava tesisleri, tıbbi amaca tahsis edilen araçlar) oluşur.

a) Bu bahsedilen araçlar çatışma taraflarına ait olabileceği gibi, milli Kızılhaç, Kızılay veya diğer derneklere de mensup olabilirler.

b) Tarafsız bir devlet veya tarafsız bir milletlerarası teşkilat tarafından savaştan bir devletin emrine verilebilirler. Bunlar tıbbi maksatlara tahsis edilmiş olmalı veya yaralı, hasta ve kazazedelerin tahliyesi, taşınması, teşhisi ve tedavisi, hastalıklardan koruma gayesi güderler.

Konvansiyon I, m.21, 22; 1 no.'lu Protokol, m.13; Özellikle bildirilmek gerekir ki; tıbbi ünitelerin himaye hakları bunlar düşmana zarar verecek eyleme girdikleri anda biter. Yaralanmamış askerlerin korunması, askeri gözetleme (observation post) noktası olarak kullanılırlarsa bunlara ilişkin koruma ihtar ve makul bir süre verdikten sonra sona erer.

Konvansiyon I, m.33; Ekipman, sedyeler, ameliyathane aletlerinden, (ilaçlar, pansuman gereçleri) oluşur. Seyyar bir tıbbi üniteden ele geçirilmiş olan askeri ekipmanlar muhafaza edilecektir.

1 no.lu Protokol, m.14; İşgal edilmiş topraklarda işgal eden, sivil tıbbi üniteleri, onların malzemelerini veya personelini sivil halkı veya yaralı ve hastaları tedavi ettikleri sürece müsadere edemez.

Konvansiyon I, m.34; Kızılhaç veya Kızılay derneklerinin veya diğer yardım derneklerinin menkul ve gayrimenkul malları özel mülkiyete tabi olarak görülecek, işgal eden ordu bunları acil durumlarda müsadere edebilecektir. Ancak bu, hasta ve yaralıların durumu düzenlendikten ve refahı sağlandıktan sonra olabilir.

Konvansiyon II, m.22, 31 ve 38'e göre, hastane gemilerine saldırılamaz ve bunlar ele geçirilemez. Aynı kurallar tıbbi donatımın nakli için kullanılan veya bu işe tahsis edilmiş gemilere de uygulanır. Mamafih savaştan tarafların bu gemilere çıkma ve teftiş etme hakları vardır. Bir limanda düşman eline düşen bütün hastane gemilerinin limanı terketmelerine izin verilecektir. Diğer bütün tıbbi gemilerde aynen tıbbi üniteler gibi saygı görecektir ve korunacaklardır (1 Protokol, m.23).

1 Protokol, m.24, 25, 26, 27; Hava yoluyla tıbbi nakil, düşman tarafından kontrol edilmeyen bölgelerdeki tıbbi hava trafiğine saygı gösterilip, himaye

edilecektir. Komuta temas bölgelerinde daha önce ilgili taraflarca bir anlaşma yapılmamışsa, tıbbi hava araçları tehlikeyi göze alarak hareket ederler. Hatta böyle bir anlaşma olmasa da tıbbi hava aracı oldukları tespit edildikten sonra, bu araçlara saygı gösterilmelidir. Bu araçlar düşman kontrolü altındaki bölgede uçarlarsa korunmaları anlaşmaya bağlı olacaktır.

1 Protokol, m.28; Tıbbi hava aracı düşman üzerinde askeri bir avantaj sağlamak üzere kullanılmamalıdır. Anlaşma olmaksızın yaralı, hasta ve deniz kazasına uğramış olanları aramamalıdır.

1 Protokol, m.31; Eğer, kendi mensup oldukları tarafa ait olmayan bölgeler üzerinde uçarken, kendilerine karaya ve deniz üssüne inmeleri emredilirse, buna uymak zorundadırlar. Hava aracının hiç bir kuralı bozmadığı tespit edilirse, teftiş sonucu devamına müsaade edilir.

Konvansiyon II, m.40; 1 Protokol, m.31; Tıbbi hava araçları tarafsız devletlerin ülkesi üzerinden anlaşma yapmadan veya acil bir durum olmadıkça uçmamalıdır. Acil durum halinde tıbbi hava aracı hüviyetini belirtmek üzere her gayreti sarfedecek ve tarafsız devlette bunu tanıdığı anda saldırıyı kesecektir.

Yaralı, hasta ve deniz kazasına uğrayanlar bir ülkede toplanmışlarsa, tarafsız ülkelerde toprağa çıkarlarsa, bunlara bakılır. Silahlı kuvvetlere mensuplarsa bunlar interne edilir.

9. Tıbbi Personel

Savaşan taraflara mensup tıbbi veya dini personel asker olsun, sivil olsun saygı görecektir ve himaye edilecektir. Bu şekildeki personel (doktor, hemşire, sedye taşıyıcıları) münhasıran tıbbi maksatlarla daimi veya geçici olarak bu işlere tahsis edilecek veya tıbbi ünitelerin yönetimine veya işlemesine veya tıbbi nakliye kolaylıkları için çalışacaklardır.

Bunlar hem kendilerinin savunması hem de yaralıların korunması için silah taşıyabilirler (Konvansiyon I, m. 22; Konvansiyon II, m.35; 1 Protokol, m.13).

Korunan personel;

a) Savaşan tarafların asker veya sivil personeli, bunlara sivil savunma örgütlerine mensup olanlar da dahildir.

b) Savaşan taraflardan birine mensup milli Kızılhaç veya Kızılay derneklerinin veya taraflarca tanınan derneklerdeki tıbbi personel

c) Daimi veya geçici olarak silahlı kuvvetlere, tıbbi kuvvetlere, nakil ünitelerine veya sivil savunma örgütlerine bağlı önemli kimseler.

Eğer askeri tıbbi personel düşman eline düşerse, bunlar savaş esirlerinin tedavisi için bırakılmayabilirler. Fakat bunlar savaş esiri sayılmazlar. Ancak savaş esirlerine ilişkin Cenevre Konvansiyonunun I, m.22; II, m.37; III, m.33 hükümlerinden yararlanırlar.

İşgal edilen bölgede sivil tıbbi personelin hizmetleri sivil halkın tıbbi ihtiyaçları ve orada bulunan askeri, yaralı ve hastaların başlamış olan tedavileri için gerekli ise bunlar, işgalci devlet tarafından göreve çağrılmazlar (1 no.'lu Protokol, m.14).

10. Tıbbi Misyon

1 no.'lu Protokol, m.16: Tıbbi ahlaka uygun olarak yaralanan kim olursa olsun, yapılan hizmetler tıbbi etiğe uygunsa, bu sebeple hizmette bulunanlar hiç bir surette cezalandırılmaz yahut tıbbi etiğe aykırı harekette bulunmaya zorlanamazlar.

11. İşaretler ve Semboller

Konvansiyon I, m.39; 1 no.lu Protokol, m.18; Kızılhaç ve Kızılay işaretleri bütün bayrak, bina, tesis ve seyyar formasyonlarda, nakil araçlarında ve elbiselerde, kollukta ve şapkalarda bulunup, mümkün olduğu kadar büyük olmalıdır.

Konvansiyon I, m.42; 1 no.'lu Protokol, m.18; Bu işaretler ancak yetkili makamın müsaadesi ile kullanılabilir.

Konvansiyon II, m.43; Deniz savaşlarında Konvansiyon'da himaye gören gemilerin;

a) Bütün dış yüzeyleri beyaz olacaktır.

b) Bir veya daha fazla koyu kırmızı haçlar, aylar bulunacaktır. Bunlar geminin her iki tarafına da düz yüzeylerde boyanmalı. Mümkün olduğunca çok görülebilir olma esastır.

c) Beyaz bir bayrak, ortasında Kızılhaç ön direkte mümkün olduğu kadar yükseğe asılmalıdır.

Konvansiyon I, m.44; Milletlerarası Kızılhaç ve Kızılay teşkilatları ve onların tamamıyla yetkili personeli bu işaretleri her zaman ve her yerde kullanabileceklerdir. Kurallar dışında Kızılhaç veya Cenevre haçının kullanılması her zaman yasaktır. Bu işaretlerin yasaklanması için her türlü tedbir alınacaktır. Bunların haince kullanılmaları ağır bir suçtur (Konvansiyon I, m.53, 54; II, m.45; Protokol 1, m.18).

Konvansiyon I, m.85, 18; İhtilafa taraf olan devletler ayrıca ışık, radyo, ikinci derecede radar işaretleri ve milletlerarası tanınmış kodları ve işaretleri kullanabilirler.

Konvansiyon 17, m.8; Bu Konvansiyonlar savaşan orduların başkomutanları tarafından uygulanacaktır. Genel prensiplere ve kendi hükümetlerinin verdiği talimatlara uygun davranacaklardır.

Her dört Konvansiyonun 4, 5 ve 6. maddeleri himaye altında olan kimseleri tarif eder ve Konvansiyonların tarafsız devletlerce uygulanmasına ilişkin hükümlerden ve aynı zamanda savaşan taraf devletler arasında özel anlaşmalar akdetme imkanından bahseder. Bu özel anlaşmalar gerektiği takdirde sözleşme maddelerini tarif edip, genişletebilir. 4, 5 ve 6. maddeler her dört Konvansiyonda da aynı gayeyi güdüp, konularının farklı olmasından kaynaklanan teknik farklılıklar içermektedirler.

Konvansiyonların 7. maddeleri (IV. Konvansiyon, m.8), himayenin vazgeçilmez karakterine (inalienable) ait olup, bu madde ile ilgili kişiler kendini elinde bulunduran devlet tarafından himaye olan kimselerin haklarından vazgeçmelerine ilişkin doğrudan ve dolaylı tazyiklere karşı mümkün mertebe koruma gayesi güder. Çünkü, Cenevre Konvansiyonlarının gayesi savaş kurbanlarını korumaktır. Bunun içinde hiç bir şart altında kısmen veya tamamen bu Konvansiyonun sağladığı haklardan vazgeçilemez.

Konvansiyon I, II, III, m.8; Konvansiyon IV, m.9; Himaye eden devletlerin rolüne dair bir maddedir. Bu maddeye göre, Konvansiyonlar himaye eden devletlerin işbirliğiyle ve onların denetimi altında uygulanacaktır. Mesela, savaşan tarafların düşman ülkelerindeki menfaatlerini korumak üzere tarafsız devletlerin yaptığı gibi.

Bu himaye eden devletler müessesesi 1929 tarihli Savaş Esirleri Statüsü'nden doğmuş olup, Devletler Hukuku'nun en önemli yeniliklerinden biridir. 1929 tarihli Statü'nün gayesi, savaş esirlerine aşağı yukarı barış zamanında yabancılara tanınan diplomatik himayenin aynı mahiyetinde bir himaye sağlamaktır. 19. yy.'lın ortasından itibaren tatbiki olarak doğan bu teamül iki dünya savaşı sırasında çok gelişmiştir. 1929 belgesi himaye eden devlet temsilcilerine (protecting powers) savaş esirleri kamplarını ziyaret hakkı vermektedir. II. Dünya Savaşı esnasında himaye eden devletler fiilen faaliyetlerini sadece savaş esirlerine değil, fakat sivil internelere de teşmil etmişlerdir. Her ne kadar onların bu şekilde yardımda bulunmaları I. Cenevre Konvansiyonu ve 10. Lahey Konvansiyonu'nda (18 Ekim 107 tarihli olup, 6 Temmuz 1906 tarihli Cenevre Konvansiyonu prensiplerinin deniz savaşına adapte edilmesine dairdir) öngörülmemiş olsa da, bu kontrol ICRC'nin faaliyetlerinin tanınması ve desteğiyle tamamlanmıştır. Bu Teşkilat'ın savaş esiri kamplarını kontrol ve ziyaret

etme yetkisine dair bir hüküm bulunmamakla beraber, böyle bir super-vizyon taviz mahiyetinde kabul edilmiştir. Böylelikle ICRC'nin Konvansiyonların uygulanıp uygulanmamasında başlıca rol oynaması mümkün olmuştur.

Himaye eden devletler ve ICRC bu suretle ekseriya aynı kişiler için beraberce ve paralel bir biçimde hareket etmişlerdir. Tecrübe göstermiştir ki, bu iki faaliyetten hiçbiri diğerinin yapılmamasını gerektirmemiş, aksine iki faaliyette birbirini tamamlamıştır. Çok kere, bunlar tamamen değişik mahiyette ve değişik seviyelerde yapılır.

Himaye eden devlet egemen bir devlet olup, etkisi ve diplomatik eylem araçları vardır. Bu suretle emrinde bir bütün olarak memurlar ve görevliler şebekesi mevcuttur. ICRC ise özel bir teşkilat olup, sadece fikrinden doğan manevi bir kuvveti vardır ve çalışanlarını kendisi sağlar. Himaye eden devlet bir manada, belirli bir devletin vekilidir. Onun adına (savaşan devletler) ve onun talimatları ile hareket eder. ICRC ise hiçbir kimsenin vekili değildir, kendi teşebbüs ve inisiyatifiyle ve tam bağımsızlıkla hareket eder.

Himaye eden devletin faaliyeti sadece belirli bir vatandaşlıktaki savaş esirlerine teşmil edilebilir. Bu faaliyet hukuki mahiyetten de, her türlü fayda mülahazasının üstünde değildir. ICRC'nin faaliyetleri ise vatandaşlık farkı olmadan bütün savaş esirlerine teşmil edilebilir. Pratik ve beşeridir. Savaş kurbanlarına yardım, himaye eden devletin veçhelerinden birisidir. Halbuki bu ICRC'nin bütün çalışmasıdır. Nihayet her iki taraftan da müdahale eden ICRC çok taraflı hareket edecek bir pozisyondadır. Genel olarak her savaşan devlet için farklı olan himaye eden devletler ise, sadece tek tarafın görüşüne sahiptir. Ancak istisnai şartlarda ve dünyadaki hemen hemen tüm devletlerin savaşa girmesi sonucunda İsviçre gibi ülkeler kendilerini çok sayıda birbiriyle savaşan devletlerin menfaatlerini korumakla görevli bulmuşlardır. ICRC ve himaye eden devletler genellikle savaş esirleri kampları ziyaretlerini ihmal etmek ve birlikte yapmaktan kaçınırlar. Belirtmek lazımdır ki bu ziyaretlerin raporları sadece himaye eden devlet tarafından esirlerin mensup olduğu kendi hükümetlerine yollanır. ICRC ise, aynı raporları hem tutsakların mensup oldukları devlete, hem de tutsakları elinde bulunduran devlete yollar.

8. madde savaş esirlerinin buldukları yerleri ziyaret edebilmek için himaye eden devletlerin temsilcilerinin yararlanabilecekleri ayrıntılı listenin 125. maddede bulunması ile tamamlanır. Bu ziyaretler ancak istisnai ve geçici olarak zorunlu askeri sebeplerle yasaklanabilir. Himaye eden devletin yokluğunda veya basitçe onun faaliyetlerini tamamlamak için, Konvansiyonların hükümlerinin ICRC'nin veya diğer tarafsız beşeri herhangi bir teşkilatın savaş kurbanlarının himayesi için yapacakları insani faaliyetlere engel teşkil etmeyecekleri belirtilmiştir (Konvansiyon I, II, III, m.9; IV, m.10).

9. madde (IV, m.10) ICRC'nin faaliyetlerinin ve onun müdahale hususundaki geleneksel hakkını teyit eder. İlave edelim ki, ICRC delegeleri himaye eden devletlerin temsilcileri ile aynı imtiyazlardan yararlanırlar. Fakat çözümlenmesi gereken esaslı mesele, görevlerini yapmadıkları zaman, himaye eden devletlerin nasıl değiştirilecekleri ve yerlerine kimin ikame edileceğidir. Bu, 10. maddenin (IV, m.11) konusudur. Bir dönem ICRC'nin ex-officieux kendiliğinden ikame edilen yapılması fikri mevcuttu. Fakat ICRC ilk olarak kendi faaliyetlerinin himaye eden devletlerin faaliyetlerinden daha önemli olduğunu farketmiş ICRC gerçek bir ikame eden olarak hareket edemeyeceğine dikkati çekmiştir. ICRC Konvansiyonlara göre, tamamen insancıl ve tarafsız alanda himaye eden devletlere düşen vazifelerden bazılarını üzerine alabilir. Bu sebeple daha başka bir çözüm yolu düşünülmüştür. Bu arada 1947'de Hükümet Uzmanları Konferansı tarafından ileri sürülen ve Diplomatik Konferans tarafından da ele alınan bir fikri belirtmek isteriz. İlerdeki bir savaşta belki hiç bir tarafsız devlet kalmayacağı veya himaye eden veya ikame eden devlet olarak müessir bir biçimde müdahale edecek durumda hiç bir tarafsız devlet kalmayacağından korkan bazı delegasyonlar, normal olarak himaye eden devletlerin görevlerini yapmakla vazifelendirilmiş bir heyet kurulmasını önermişlerdir. Bu fikrin pratik olarak gerçekleşmesi çok güç gözükümüştür. Mamafih Fransız delegasyonu kesin bir öneride bulundu. Bu heyet moral otoriteleri ve insanlığa yaptıkları hizmetler bakımından şöhret bulmuş siyasi, dini, bilimsel vs. lider şahsiyetlerden vatandaşlık söz konusu olmadan seçilen otuz üyeden kurulmuş olacaktı. Bunlar üç yıl için Cenevre Konvansiyonlarına taraf devletlerin delegelerinden kurulmuş bir Konsey tarafından seçilecekti. Konvansiyonlara taraf devletlerden her birinin bir delegesi bu Konsey'e girecekti. Bu kişiler bir bakıma vatandaşlıklarından sıyrılacaklar ve diplomatik muafiyetten yararlanacaklardı. Bu çok alicenap bir öneri olmakla beraber, bazı bakımlardan şüpheleri akla getirmiştir. Ülkeleri savaş halinde iken tamamen milli hislerini bir kenara bırakmış, en yüksek fikirli dahi olsa hiç bir insan örneği yoktur ve bilhassa savaşan devletler düşman tebasına tam itimat göstererek, hareket serbestisi tanımazlar.

Himaye eden devletler Konvansiyona göre, kendilerine ait olan görevleri tarafsızlık ve müesseriye konusunda bütün garantileri veren bir teşkilata istedikleri zaman çok genel hükümlerle devretmek imkanını tanımıştır. Bu formül halen mevcut olan bir teşkilatı da kullanmak imkanını vermektedir. Geri kalan kısım bakımından Konferans sadece hükümetlere ekli Kara'daki (resolution) konuyu gözden geçirmelerini tavsiye etmiştir.

10. maddeye göre, savaş esirleri herhangi bir nedenle bir himaye eden devletten mahrum oldukları halde, bu esirleri elinde bulunduran Devlet ya bir tarafsız devletten veya yukarıda sözü geçen "İki taraf arasında anlaşmayla

tespit edilmiş veya kurulmuş” tarafsız heyetten himaye eden devletin fonksiyonlarını yerine getirmesini talep eder. Eğer himaye bu yolla sağlanamazsa, esirleri elinde bulunduran devlet, talep eder veya ICRC gibi insancıl bir teşkilatın himaye eden devlete ait olan insancıl görevlerini ama sadece bunları talep etmek veya kabul etmeye mecburdur. Bu bir mecburiyettir.

Nihayet 11. madde (IV., m.12) Konvansiyonların uygulaması sırasında çıkabilecek fikir farklarını uzlaştırma maksadıyla opsiyonel seçimlik uzlaştırma prosedürüne aittir. Himaye eden devletler, “anlaşmazlığı çözümlenmek maksadıyla iyi niyetlerini göstereceklerdir” ve “gerekirse tarafsız bir devlete ait bir kimseden veya ICRC tarafından delege edilmiş bir kimsenin anlaşmazlığı çözümlenmek için böyle bir toplantıya davet edilmesi hususunda savaşılan devletlerin tasdikini önereceklerdir.” Tercihli seçimlik mahiyetini açıklamanın gereksiz olduğunu açıklayacağım bu madde bir prensip değerindedir. Konvansiyonların metnine ilave edilmesi önerilmiş daha belirgin, daha sarıh bir kuralın yerini almaktadır. Bu kurala göre, Konvansiyonların uygulanmasına ilişkin bütün ihtilafların Milletlerarası Adalet Divanı’na sevki gerekecekti. Konferans bu öneriyi kabul etmedi. Çünkü Cenevre Hukuku’nun (Cenevre Konvansiyonlarının) devletler hukukunun diğer bölümleri gibi Lahey’deki Adalet Divanı’nın yetkisine tabi tutulmalı. Genel olarak belirtmek gerekirse, Milletlerarası Daimi Adalet Divanı’nın (ki yerine Milletlerarası Adalet Divanı geçmiştir) ve ICRC’nin eski başkanlarından Max Huber’in haklı olarak söylediği gibi, “tehlikeli gerilim hatta savaş yaratan anlaşmazlıklar nadiren maddi hukuka göre hangi tarafın haklı olduğunu bilme konusuyla ilgili değildir”. Zira hukuk daima anlaşmazlıktan önce, mazide mevcuttur. Tehlikeli bir anlaşmazlık hukukun bir değişikliğiyle, örneğin bir kanunun veya maddi bir edimin veya milletlerarası bir durumun, hatta genel bir hukuki kuralın ilgası ile meydana gelmiştir. Diğer deyişle, milletlerarası anlaşmazlık devletler hukukunun dinamik bir sorunudur, statik bir sorun değil. Bu metni zikreden büyük Belçika hukukçusu Henri Roll’in hükümetlerin önceden bu gibi ihtiyari hakemlik prosedürüne tabi tutulacaklarını taahhüt etmelerinin imkansız gözüktüğüne işaret etmektedir. Roll’in bunların arabuluculuk ve uzlaştırma gibi daha yatıştırıcı prosedürler için bir konu olduğunu düşünmektedir.

7. YARALI VE HASTALAR

I- 12 Ağustos 1949 Tarihli I ve II Numaralı Cenevre Sözleşmeleri

Yaralı ve hastalara ve savaşta ölenlere saygı eski çağlara kadar geri gitmektedir. Örneğin Epikürüs Kralı Pirüs Herakles’te ve Asculum’da M.Ö. 280-279 yıllarında Romalılar’a karşı kazandığı zaferlerden sonra, savaş alanındaki

yaralıları toplattırması ve ölüleri gömdürmüştür. Aynı tarihlerde merkezi Hindistan'ı işgal edip orayı Budist yapan Kral Açoka'da aynı alicenaplığı göstermiştir. Zafer arabası ile son savaş alanından geçerken kulakları ölenlerin inilti ve çığlıklarıyla dolmuş, gözleri yaralılara yardım eden bir çok "gautanis" (Budist rahibelere) takılmıştır. Bu manzara Açoka'yı heyecanlandırmış ve kıtalarına her iki taraftan olan yaralılara saygı gösterilmesini ve onlara yardım edilmesini emretmiştir. Roma savaş yasalarını, filozofların etkisi ile yumuşatmıştır. Solferino savaş alanında kadınlar hem Fransız müttefiklerinin, hem Avusturyalı düşmanlarının hem de kendi yaralılarına bakmışlardır. Ortaçağ'da Kudüs Saint John şövalyeleri, ki tüzükleri 1113'te Roma'da tanınmış ve daha sonra bu şövalyeler Malta Şövalyeleri ismini almışlardır, bunlar da baştan beri yaralı ve hastalara yardım etmişlerdir. 1187'de Kudüs Haçlılar'dan geri alındığında alicenap ve muzaffer Selahattin Eyyubi Kudüs Şövalyeleri'nin Hıristiyan ordusunun yaralı üyelerine yardım etmesine müsaade etmiştir. Bu şövalye tavrın eski Japonya'nın Buşide denilen askeri şeref yasası ile bir benzerliği vardır. Avrupa'da 16. yüzyılın sonlarından itibaren savaşanlar arasında savaş esirlerinin karşılıklı değiştirilmesi ve bunlara fidye ödenmesi konusunda Kartel denilen anlaşmalarla kalelerin teslimi için kapitülasyonlar denilen anlaşmalar ve mütarekelerle yaralı ve hastaların tedavisi için uyulacak kurallar tespit edilmiştir. 1873'te Berlin Üniversitesi Cerrahi profesörü Prof. Dr. E. Gürelt bu metinlerin çoğunu toplamış ve yayımlamıştır. Bu metinlere göre, yaralılar ve hastalar savaş esiri telakki edilmeyecekler ve ordularının mensup olduğu devlet hesabına tedavi görecektir ve tedavileri bitip iyi olduktan sonra da bunlar gerekli koruma altında ülkelerine iade edileceklerdir. Burada tekrar savaşacaklar veya savaş alanına dönemeyecekler arasında bir ayırım yapılmamıştı. Evrensel ilkelere uygun olarak Fransız İhtilali "düşmanların ve milli ordu kuvvetlerinin üyelerinin askeri hastanelerde mecburi ve eşit tedavisi konusunda kararlar almıştı. Bütün bu örnekler dost ve düşman bütün yaralıları Massina 1848 tarihli muhasarası esnasında Palasciano, Kırım Savaşı esnasında Florance Nightingel ve Preus Demidoff gibi tedavi edenlerin milletlerarası adaletin I. Cenevre Konvansiyonundaki ilkelerin lehine olarak geliştiğini göstermektedir. Bilindiği üzere bu prensipler Henri Dunant ve Kızılay hareketinin teşebbüsü ile kabul edilmişlerdir.

22 Ağustos 1864'te 12 ülke temsilcileri tarafından imzalanan bu Konvansiyon hangi devlete ait olursa olsunlar yaralı ve hasta savaşanlar toplanacak ve tedavi görecektir (m.6) temel prensibini koymuştur. Bu Konvansiyon askeri hastanelerin ve ambulansların, onların personelinin ve teçhizatlarının himaye ve saygı görmeleri prensibini koymuştu ve kişiler ve mallar için koruyucu işaret olarak Kızıllaç işaretini tanımaktadır. Bu I. Cenevre Konvansiyonu çağdaş

beşeri hukukun gelişmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Fransız hukuk uzmanı Louis Renault'nun yazdığı gibi "Cenevre Konvansiyonu o zamana kadar sadece rastgele olan bir durumu, devamlı bir şekilde tanzim etmeyi amaçladığından önemli ve tektir." Gerçekten 19. yüzyılın sonundan itibaren bu Cenevre Konvansiyonu ki devletlerin katılmalarına açıldı, onaylar ve katılmalarla evrensel milletlerarası hukuk mahiyetini almıştır. Bu Konvansiyon, 1906 ve tekrar 1926'da savaş esnasındaki aktüel tecrübenin ışığında revizyona tabi tutulmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra bir kere daha gözden geçirilerek tamamlanmış ve 12 Ağustos 1940 tarihli I. Cenevre Konvansiyonu halini almıştır. Bu gözden geçirme esnasında devletlerin temsilcileri deniz savaşlarına 1906 tarihli Cenevre Konvansiyonunun prensiplerini adapte edilmesine dair 1907 tarihli Lahey Konvansiyonu, bu da 12 Ağustos 1949 tarihli II. Cenevre Konvansiyonu (Yaralı, Hasta ve Gemi Kazasına Uğramış Silahlı Kuvvetlerin Üyelerinin İyileştirilmesine Dair Sözleşme) halini aldı. II. numaralı Konvansiyonda aynı prensipleri içerir. Eşyalara ve kişilere aynı kurallar uygulanır, ancak karada ve denizdeki şartların değişik olmasından kaynaklanan gerekli değişiklikler yapılmıştır.

I- Yaralı ve Hastaların Korunması

a) Himaye ve Tedavi

Her iki Konvansiyonun 12 ve izleyen maddesinde zikredilen "yaralı, hasta veya gemileri kazaya uğramış silahlı kuvvetler üyeleri ve diğer kişiler her hal ü kârda saygı görecektir ve himaye edileceklerdir". Diğer kişiler kimlerdir?

Birinci olarak, silahlı kuvvetlere doğrudan mensup olmamakla beraber, onları izleyenlerdir. Mesela, askeri uçak mürettebatının sivil üyeleri, gazeteciler, savaş muhabirleri, müteahhitler, işçi hizmetli birlikleri mensupları. Bütün bunlar askerlerin ve denizcilerin refahından sorumludur. Fakat bu himayeden yararlanmak için, bütün bu kişilerin silahlı kuvvetleri izlemeye müsaadeleri olması gerekir. Bunlar arasında "partizan" denilen, silahlı siviller de genellikle dahildir. Ayrıca işgal edilmemiş toprakların ahalisi düşmanın yaklaşması üzerine kendiliğinden işgalci kuvvetlere mukavemet etmek için, muntazam silahlı kuvvetler kurmaya imkan bulunmaksızın savaşıyorlar da bu Konvansiyona tabidirler. Ancak silahlarını açık taşımaları ve savaş teamüllerine ve kanunlarına uymaları lazımdır. Konvansiyonun hiç bir yerinde "yaralı ve hasta" tanımı yoktur. I. Cenevre Konvansiyonundan bu yana bu tanım iyi niyet ve sağduyuya bırakılmıştır. Bu terimlerin bir tanımı I. Konvansiyonun Yorumu'nda verilmiştir. Bu terimler "Bir yara veya herhangi bir hastalık sebebiyle düşmüş ve savaş etmeyi kesmiş ve kendi sağlıkları hakkındaki düşünce sebebiyle silahlarını

bırakmış kimselerdir.” Çok ciddi olarak yararlanmalarına rağmen kahramanca savaşan askerlere ait pek çok örnek bilinmektedir. Tabii bu şekilde hareket ettikleri takdirde Cenevre Konvansiyondan yararlanmak konusundaki bütün taleplerinden vazgeçmiş olmaktadır. Himaye talebi düşmek veya silahlarını bırakmak vakıasına bağlıdır. Sadece asker öldürmek ister ve kendisi de ölebilir. Her türlü saldırının terk edilmesi saldırıya bir son verir.

Silahlarını bırakan yaralılar ve hastalar savaş esiri olurlar (I, m.14; II, m.16) ve bu suretle 12 Ağustos 1949 tarihli Konvansiyon ve Statü'den yararlanırlar. İnsanlık ilkeleri icabı bunlar “insanlıkla muamele ve tedavi görmek zorundadır”. Yani bunları öldürmek, imha etmek, işkenceye tabi tutmak veya biyolojik denemeler uygulamak, kasden bunları tıbbi yardımsız ve tedavisiz bırakmak, sari hastalık ve enfeksiyon riskine maruz bırakmak.

Bunlar eşitlik ilkesine göre tedavi görürler. Yani vatandaşlık, ırk, siyasi eğilim ve fikirleri sebebiyle ayırım yapılamaz. Ancak acil tıbbi sebepler tedavi önceliği verir ve kadınlar cinsiyetleri bakımından özel saygı görürler.

b) Savaş Alanında Aramalar

“Her zaman ve bilhassa bir çatışmadan sonra çatışma tarafları gecikmesizin araştırarak, yaralı ve hastaları toplayacak ve bunları yağma ve kötü muameleye karşı koruyacaklar, gerekli tedaviyi sağlayacak ve ölüleri arayıp, onların kokmalarına mani olacaklardır.” Burada tedavi için gereken genel yükümlülük tedavi için ciddi olarak yaralanmış olanlara, savaş alanında ilk yardım yapılması bakımındandır. Modern tedavide yaralı taşınmadan evvel sağ kalabilmesi için, kan nakli, injeksiyonlar vs. gibi gerekli tedbirlere başvururlar. Bunun içindir ki, savaş alanında tıbbi timler çok önemlidirler ve giderek daha organize hale dönüşmektedirler. I. Dünya Savaşı esnasında yaralıların %7.5’u ölürken, bu II. Dünya Savaşı’nda %2.5’a indirildi. Daha sonraki çatışmalarda %2’ye kadar düşürüldü. Bu modern şekilde organize edilmiş ordular içindir. Şüphesiz Kırım Savaşı’ndaki yaralıların %60’nın ölmesi gibi korkunç rakamla karşılaştırıldığında nispeten ferahlatıcıdır. Kırım Savaşı Cenevre Hukuku kurulmadan 10 yıl kadar önce olmuştur. Ölümlere gelince, “Çatışmaya taraf olanlar, ölümlerin gömülmesini veya yakılmasını sağlayacaklardır. Bu, şartlar müsaade ettiği sürece teker teker yapılacaktır. Definden veya yakılmadan önce cesetler ölümün tespiti için dikkatli bir incelemeye tabi tutulacaktır.” (Konvansiyon I, m.17; II, m.20). Şüphesiz kişisel mezar toplu mezara nazaran ölüye saygının işaretidir. Bu ayrıca ailesi vs. bakımından da ileride cesedin mezardan çıkarılmasında ve ölümün ispatlanmasında yegane formül gibi gözükmektedir. Bunun için burada eğer şartlar alehte değilse, mecburi addedilmiştir.

c) Kayıt ve İnfomasyonların Bildirilmesi

Askeri makamlar ellerine düşmüş olanların hüviyetlerini tespit edecek, bütün özelliklerini, mensup oldukları devleti ordu numarasını, soyadı ve ilk isimlerini, doğum ve esir edildikleri tarihleri ve yeri tespit ederler. Bu bakımdan hüviyet diskleri tercihen iki tane kullanılmaktadır. Genellikle bir tanesi ölünün dirseğinde bırakılırken, diğeri alındı. Konvansiyon metni resmen bir hüviyet diskinin kullanılmasından bahsetmektedir. Bu bilgi 12 Ağustos 1949 tarihli Savaş Esirlerine Dair Cenevre Konvansiyonununun 122. maddesinde zikredilen infomasyon bürosuna iletilecektir. Burada bu kişilerin mensup oldukları devlete, koruyan devlete Savaş Esirleri Merkez Ajansı tarafından bildirilecektir.

Ölülerin üzerinde bulunan tapu vasiyet gibi değerli bütün belgelerin de bu bilgi ile beraber ilgililere bildirilmesi gerekir. Şunu da belirtelim ki, hiç bir değeri olmayan bir eşyanın ölenin akrabaları bakımından duygusal bir değeri olabilir.

d) Halkın ve Tarafsız Gemilerin Rolü

Askeri makamlar halkdan kendi yönetimleri altında yaralıların toplanmasını ve tedavi edilmesini talep edebilirler. Ayrıca siviller ve yardım dernekleri de bilhassa Kızılhaç ve Kızılay anında vatandaşlıkları ne olursa olsun, hatta düşman paraşütçüleri ve partizan dahi olsalar yaralıları anında toplama ve tedavi etmeye müsaade etmelidirler. “Yaralı veya hastayı koruyup kolladığı veya tedavi ettirdiği için hiç kimse itilip kakılamaz ve mahkum edilemez.” (Konvansiyon I, m.18). Aynı ilke deniz savaşlarında yaralı ve gemileri kazaya uğramış kimseler için “tarafsız ticaret gemilerine, yatlara ve diğer gemilere uygulanır.” (Konvansiyon II, m.21). Şuna dikkat etmek lazımdır ki, Konvansiyon sadece askeri makamların emrindeki çalışmalardan bahsetmektedir. Bu, askeri makamların halka yardım için müracaat etmenin pratik olduğunu düşündükleri zaman olmaktadır. Eğer yardım ve tedavi kendiliğinden yapılmışsa, mesela düşman paraşütçülerini evlerine alıp bakmış olan halk, askeri makamların emirlerine uymak zorunda mıdır? Bu Konvansiyonun hazırlığı sırasında uzunca tartışılmıştır. Uzmanlar insani muamele ile milli savunma ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra, halkın kendileri tarafından toplanmış yaralı ve hastaların askeri makamlar tarafından kontrol ve denetlenmesine mani olmayacağı esası kabul edilmiştir. Diplomatik Konferans daha uzlaştırıcı olmuş ve yaralıların ani tedavisinin yapılmasının askeri kontrolün veya mecburi ihmalin yapılmasına bağlı olmasını reddetmiştir. Aksi takdirde bu bir ihbar olacaktır. Mamafih şu da belirtilmelidir ki, metinde böyle bir müsaadenin bulunmaması bunun yasak edildiği anlamına gelmez ve gerektiğinde askeri makamlar böyle bir emir çıkarabilir. Konvansiyonun rapörtörü şunu söylemiştir: “Böyle beşeri bir Konvansiyonun bunu zikretmesi olmazdı”.

2. Personelin ve Tıbbi Donatımın Korunması

a) Tıbbi Personel

Tıbbi personel savaşı kuvvetlerin bir kısmı olarak telakki edilmektedir. Tıbbi personel özel himayeye tabidir ve korunan personel olarak tanımlanmaktadır. Bunların üyeleri bir hüviyet kartı taşımaya ve kollarında Kızılhaç veya Kızılay işareti taşıyan bir pazu bandı takmaya mecburdur. Mamafih bunlar kendilerinin ve yaralıların korunması için silah taşıyabilirler (Konvansiyon I, m.22, 40). Bu personele şunlar dahildir:

1. Sadece silahlı kuvvetlerin yaralı ve hastalarını tedavi etmekle görevli personel, doktorlar, hemşireler, hastabakıcılar ve sedye taşıyıcılar.
2. Tıbbi birimlerdeki ve kurumlardaki yönetici kişiler, yöneticiler, şoförler vs.
3. Din adamları.

Bu korunan personel eğer muhassır tarafın eline düşerse, tutuklanabilir mi? 1945'te Cenevre Konvansiyonunun revizyonu için çalışmalarına başlayan uzmanlar, ikiye ayrıldılar. Bunların bir kısmı bunların aynen savaş esirleri gibi muamele görmelerini, diğerleri ise, geleneksel Konvansiyon prensiplerine işaret ederek ve bu prensiplerin bunların savaş esirleri olması gerektiğini belirterek eğer tıbbi personelin bir derece hürriyet ve prestiji varsa esirlerin daha iyi tedavi göreceklarini söylediler. 1949 tarihli Diplomatik Konferans bu iki görüş arasında bir tavizci yol buldu. Konvansiyon düşman eline düşmüş tıbbi personelin savaş esiri sayılmayacaklarını bununla beraber savaş esirlerinin tabi olacağı muameleye dair III. Konvansiyonun bütün hükümlerinden yararlanacaklarını belirtti. Her ne kadar Konvansiyon tıbbi personelin savaş esiri sayılmayacaklarını belirtiyorsa da, ki bu yaralılarla mukayese edildiğinde bir imtiyazdır, esir edilmeyeceklerine dair bir hüküm de yoktur. Yani esir edilme de jura yoksa da de facto vardır (P. Des Gouttes, Commentaire de la Convention du 27 Juilliet 1929, Geneve 1930, p.77). Bunların hürriyetleri üzerine konulmuş olan kısıtlamalar şartlara göre, değişik derecelerde olacaktır. Muhariplerin bunlara özel bir muamele göstereceklerini, mümkün olduğu yerde bunların interne edilmeleri yerine, mecburi ikamet ve denetleme tedbirlerine başvuracakları ümit edilir. Fakat bir devlet eline düşmüş düşman tıbbi personeline tam hürriyet verilmesi ve onların savaşı düşman ülkesinde istedikleri seyahat edip, gezmelerine müsaade edilmesi beklenmez. Özellikle casusluk tehlikesi gözardı edilemez.

Tıbbi personel şüphesiz kendilerini esir alan devletin tıbbi hizmet makamlarının yetkisi altına konulur. Din adamları da aynı şekilde bu maksatla seçilmiş kimselerin emri altına konulur ki, muhtemelen bu kendilerini ele geçirmiş olan ordunun sahip olduğu din adamlarının bağlı olduğu makamdır. Bağlı

oldukları idari makamın görevleri sınırlıdır. Bu kişiler kendi ordularının esirlerini tedavi etmek gibi görevlerini yerine getirmeye devam edeceklerdir. Bunlar görevlerini mesleki etikler çerçevesinde yerine getireceklerdir. Tıbbi ve dini personel tıbbi ve dini işler dışında bir iş yapmaya zorlanamaz. Bunlar harp esiri sayılmadıkları için kaçmak veya kaçmaya teşebbüs etmek müeyyidelerine değil kamp disiplinine aykırı davranmaktan ötürü sorumlu tutulurlar (m.28/c). Tıbbi personelden ağır yaralanmış olanlar kendi ülkelerine iade edilirler. Bunlar sağlık sebepleri dolayısıyla görevlerini yapamaz halde iseler kendi ülkelerine iade edilirler. Yine yardımları mutlaka gerekli değil ise iadeleri gerekir.

b) Tıbbi Donanım

Tıbbi hizmete tahsis edilmiş binalar ve birimler Kızılhaç ve Kızılay'ın binaları da dahil olmak üzere, saygı görüp himaye edileceklerdir (Konvansiyon I, m.19). Mesela ambulanslar, çadırlar, sahra hastaneleri gibi seyyar kuruluşlar, silahlı kuvvetlerin yaralı ve hastalarını toplamada kullanılan araçlar buraya dahildir. Bunlar hiç bir şekilde zarar görmemeli ve bunların işgörmelerine mani olunmamalıdır. Hatta o anda yaralı ve hasta olmasa dahi saldırılmamalıdır. Bunlar mümkün olduğunca askeri hedeflerden muayyen bir mesafeye yerleştirilmelidir.

Konvansiyon I, m.21, 22: Bu kuruluş ve tıbbi birimlerin himayesi eğer bunlar düşmana zarar vermek maksadıyla kullanılıyorsa son bulur. Hastanelere sağlam askerler ve askeri gözetleme üniteleri yerleştirilirse himaye dışı kalır. Bu himaye ancak ihtar ve makul bir süre verildikten sonra kaldırılır.

Sedyeler, ameliyat aletleri, ilaçlar, sargı bezleri ve diğer türlü aletler seyyar tıbbi birimlerin bu şekildeki donanımı düşman kuvvetlerinin eline geçse dahi, kullanılmaya devam edilmelidir. Kızılhaç ve Kızılay derneklerinin ve diğer müsaade edilmiş derneklerin taşınır ve taşınmaz malları özel mülk sayılırlar. Mamafih ordu, yaralıların tedavisi yerine getirildikten sonra bunları müsadere edebilir.

Konvansiyon I, m.33/3; Tıbbi materyaller ve depolanmış tıbbi eşyalar iradi olarak yok edilemez. Bu ricat eden bir ordunun düşmanın eline geçmesini önlemek için kendi donanım ve ekipmanını yok etmesini önlemek amacıyla konulmuş bir hükümdür. Cenevre Konvansiyonlarına da uygundur, çünkü tabiyet ayırımı yapmaksızın yaralıların tedavisi için gerekli olan kişilerin ve eşyanın tedavisi öngörülmektedir. Gene yaralılar ve hastaları taşımakla yükümlü olan tek veya konvoy halindeki araçlar (ambulanslar, motorlu vasıtalar, demiryolu, lokomotif ve vagonları...) sadece yaralı ve tıbbi personelin nakliyesi için kullanıldıkları sürece saygı görecektir ve himaye edileceklerdir. Tıbbi hava gemileri de ilgili ihtilafa taraf olanlar arasında özel olarak anlaşmaya varılmışsa

(yollardan belirli yükseklikte ve zamanda geçeceklerine dair) uçuşlarında himaye görürler (Konvansiyon II, m.39). Tıbbi malzemeyi nakletmek için kiralanmış olan gemiler de seyahatlerine ait bilgiler karşı tarafa bildirildiği ve bu devletçe kabul edildiği takdirde aynı hükümlerden yararlanırlar.

c) Hastane Gemileri

Devletlerce özellikle ve sadece yaralı, hasta ve deniz kazasına uğramış olanların yardımlarına koşmak, onları tedavi etmek ve nakletmek üzere inşa edilmiş veya donatılmış hastane gemileri de Konvansiyon II, m.22'ce korunmuştur. Bu aynen milli Kızılhaç veya Kızılay derneklerince ve resmen tanınan ve özel kişilere ait hastane gemileri için de geçerlidir. Hastane gemilerine el konamaz.

Deniz savaşındaki düşman gemilerinin gasp ve müsaderesinden muaftırlar ve bunlar düşmanın eline geçen limanda bulunuyorlarsa, açık olarak limanı terketmeye hakları vardır (Konvansiyon II, m.29). Bunun sebebi hastane gemilerinin az olması ve bunların bir yere bağlanmalarının savaş kurbanları için kötü sonuçlar doğuracak olmasıdır. Bu sadece hastane gemilerine değil, onların cankurtaranları (Konvansiyon II, m.28) ve kıyılarda küçük motor botlara da uygulanır (Konvansiyon II, m.27). Kızılhaç ve Kızılay gemileri de bu korumadan yararlanırlar.

Konvansiyon IV., m.21; Yaralı ve hasta sivilleri, sakatları doğumla ilgili kadınları taşıyan gemilerde aynı imtiyazlardan yararlanırlar. Bu şekilde himaye gören bütün araçlar Kızılhaç ve Kızılay amblemi taşıyacaklardır.

3. Kızılhaç ve Kızılay İşareti

Bir dünya teşkilatı olarak Kızılhaç 1863'de kuruldu. Doktor L. Appia kola beyaz bant takılmasını önerdi. İsviçreli Dufour beyaz bandın üzerine kırmızı haç konulmasını teklif etti ve bugünkü ambleme ulaşıldı. Bu, İsviçre devletinin bayrağının renklerinin ters halidir. 12 Ağustos 1949 tarihli I. Cenevre Konvansiyonu 38. maddesinde II. Konvansiyonun 41. maddesinde İsviçre'ye bir kompliman olmak üzere beyaz zemin üzerine kırmızı bir haç ki bu federal renklerin tersi silahlı kuvvetlerin tıbbi servisinin amblemi olarak kabul edilmiştir. Mamafih kızılhaç yanında kızılray veya beyaz üzerine güneşle kırmızı aslan da Konvansiyonlarla kabul edilmiştir. Türkiye I. Cenevre Konvansiyonuna hiç bir çekince koymadan 1865'te katılmıştır. O sırada Türkiye Sırbistan'la savaş halindeydi. 1867'de müslüman askerleri üzmesi sebebiyle sembol olarak kızılrayı önerdi. 1906'da Cenevre Konvansiyonunun ilk revizyonu yapıldığı sırada kızılhaç işaretinin tek olduğu oy birliği ile bunun dini bir anlamının

bulunmadığı belirtildi. Mamafih Türk hükümeti revize edilmiş Konvansiyona katılırken kızılhaç yerine kızıl ay işareti koyacağı çekincesini koydu. 1929'da Konvansiyonun ikinci revizyonunda bu çekince ve İran hükümetinin kızıl aslan ve güneş çekincesi kabul edildi. 1946'da 1948 Kızılhaç Hazırlık Konferansı sırasında kızılhaçın milletlerarası bir sembol olduğu ve dini anlamı olmadığı bunun yerine dini ve milli semboller koymanın milli bayraklarla karışıklık yaratacağı söylendi. Kızıl ay ve kızıl aslan güneş sembolleri de resmi semboller olup, kızılhaçla aynı değer ve anlamdadır.

Muhariplerin Davranışlarına ve Savaş Esirlerinin Korunmasına Dair Kurallar

12 Ağustos 1949 tarihli III numaralı Konvansiyon ve 1 numaralı Protokol

Savaş esirlerinin statüsü Konvansiyon III, m.4 ile 1 numaralı Protokol 43 ve 44'te düzenlenmiştir. Genel prensip şudur; Bir ihtilafın taraflarından birinin silahla kuvvetlerinin her üyesi bir muhariptir ve muhassım tarafça esir edilen her muharip bir savaş esiridir. Bu genel kural üç tip madde ile desteklenmiştir. Bu maddeler savaş esirlerinin statüsünü genel kural kapsamına girmeyen kişi kategorilerini teşmil etmek ve özel bir halde esir edilmiş bir muharibin muhariplik sıfatından ve dolayısıyla savaş esiri durumundan mahrum etmek şartlarını belirtmektedir. Birinci tip maddeler silahlı kuvvetlerin organizasyon şartlarını, ikinci tip kurallar muharip olmayan kişilere teşmil şartlarını ve üçüncü tip kurallar hem muharip hem de savaş esirlerini içermektedir.

SİLAHLI KUVVETLER NEDİR?

a) Bir tarafın silahlı kuvvetler olarak tanınması için bu tarafa altlarının davranışlarından sorumlu bir komuta altında organize edilmeleri ve böyle bir komuta altında yerleştirilmeleri gerekir. Bu, taraf bir hükümet veya muhassım tarafça tanınmış bir makam olabilir. İlave olarak bu silahlı kuvvetler dahili bir disiplin sistemine dahil olmalıdırlar ve silahlı çatışmalarda uygulanan milletlerarası kurallara uymalıdırlar. Bilhassa bu mecburiyet muharipleri kendilerini sivillerden farketirecek tarzda bir üniforma veya belirteceği başka bir işaretle belirli bir mesafeden görülebilir ve farkedilebilir nitelikte olmalıdır. Üniforma giyme ve farklı nitelikte işaret taşıma silahlı kuvvetlerin saldırıya geçmelerinde veya bir saldırıdan önceki hazırlık mahiyetindeki askeri operasyonlarda gerçekleşmiş olmalıdır. özel durumlarda silahlı kuvvetler kendilerini sivillerden ayırdedecek üniforma vs. giymek zorunda değildirler. Bir muharibin silahlı çatışmadaki kuralları ihlal etmesi cezalandırılmasına sebep olur. Fakat bu muharip

çatışma sırasında silahlarını açık olarak taşıyorsa yakalandığı takdirde savaş esiri statüsünden mahrum edilmez. Eğer silahlı kuvvetler üyeleri bu kurallara uymayı ihmal eder veya ihtiyari olarak reddederse bu tarafın silahlı kuvvetlerinin bütün üyeleri muharip ve savaş esiri statüsünü kaybederler.

b) Savaş esiri statüsünün veya savaş esiri muamelesinin aşağıda belirtilen muharip tanımına girmeyen veya muharip olmayanlara da belirli hallerde uygulanır.

Aşağıdakiler bu suretle savaş esiri statüsüne tabidirler;

i) İşgal edilmemiş bir bölge halkının, düşmanın yaklaşması halinde birdenbire silahlara sarılması ve düşmana saldırması hali. Bunlar eğer silahlarını açıkta taşıyorlarsa ve savaş kanunları ve teamüllerine uyuyorlarsa savaş esiri statüsüne tabi olacaklardır.

ii) Doğrudan doğruya silahlı kuvvetlerin parçası olmamakla birlikte onları izlemeye yetkili olan kişiler,

iii) Ticaret gemileri ve sivil uçaklar mürettebatı,

iv) Sivil savunma örgütlerinde hizmet eden askeri personel (1. Protokol, m.67)

III numaralı Konvansiyon, m.4'deki silahlı kuvvetler yalnız muntazam kuvvetleri kapsar. Yani, milli mevzuatın uygulanması ile iktidarın hazırladığı kuvvetler, diğer milis kuvvetleri bu kuvvetlere dahil değildir. Bu ayırım Protokolde kaldırılmıştır.

Aşağıdaki kişilerin savaş esiri muamelesine tabi tutulmaya hakları vardır:

i) İşgal edilmiş topraklarda tutuklanmış işgal edilmiş ülke silahlı kuvvetlerine mensup kişiler,

ii) Tarafsız bir ülkedeki askeri interneler,

iii) Silahlı kuvvetlerin parçası olmakla beraber gayri muharip tıbbi ve dini personel mensupları.

c) Muhasamatın mahiyeti icabı gereken istisnai hallerde bir muharip kendini üniforma giyerek ve farklı işaretler taşıyarak giyerek sivil halktan ayırma mecburiyetinden kurtulabilir. Mamafih bu halde çatışma sırasında silahlarını açıkta taşıyarak kendilerini belirtmek zorundadırlar. Bu yükümlülüğü yerine getirmemek muhariplik statüsünü ortadan kaldırabilir. Bir yoruma göre eğer muntazam ordunun bir parçası değilse, savaş esiri statüsü tanınmaz. Altları için sorumlu bir komutanın emrinde ve muayyen mesafeden görülen işaretler ve silahlarını açıkta taşıyorsa, muamelelerini savaş hukukuna uygun olarak yerine getiriyorsa bu hükümler uygulanmalıdır.

Esir alma zamanında muğlaklık ve keyfi hareketleri önlemek için Protokol muhasamata katılan ve esir edilen her kişinin bir savaş esiri telakki edile-

ceğini ve savaş esiri statüsüne tabi tutulacağını, statüsü hakkında şüphe bulunsa dahi emretmektedir. Statüsü hakkında bir şüphe varsa bu şüphe daha sonra mahkeme tarafından tespit edilir.

Muhasamata katılan bu kimse yalnız savaş esirleri statüsünden yararlanamaz ama, IV. Konvansiyondan ve 1 numaralı Protokol, m.75'de öngörülen temel garantilerden yararlanabilir (1 no.'lu Protokol, m.75 ve 45).

Casuslar ve paralı askerler savaş esiri statüsünden yararlanamazlar. Sadece, sahte belgeler kullanan ve kasden gizli bir şekilde hareket eden kimse-ler casus addedilir. Bu bakımdan bilgi toplamakta olan üniformalı bir silahlı kuvvetler mensubu hiç bir zaman casus addedilmez. Gizli hareket etse dahi (1 no.'lu Protokol, m.46-47).

1 numaralı Protokolün 77. maddesine göre 15 yaşından küçük çocuklar silahlı kuvvetlere dahil edilmezler.

II. Muhariplerin Davranışlarına Ait Kurallar

1 numaralı Protokol'ün üçüncü kısmı sadece savaş esirlerinin tabi olacakları muameleyle sınırlı kalmamaktadır. Bu kısımda muhasamat sırasında muhariplerin doğru davranışlarına da yer verilmiştir. Buradaki temel prensip şudur; Bir anlaşmazlık taraflarının savaş metodlarını ve araçlarını seçme hakkı sınırsız değildir (1 no.'lu Protokol, m.35). Mesela, lüzumsuzca ve zarar verecek mahiyet-teki savaş silahları, füzeleri, metodları ve malzemelerini kullanmak yasaklanmıştır. Bilhassa çok büyük ölçüde çevreye uzun süreli ve ciddi olarak zarar verecek olanlar yasaklanmıştır (1 no.'lu Protokol, m.51; Konvansiyon IV, m.28).

Bir muhasımı ihanet yoluyla öldürmek, yaralamak ve sir etmek yasaklanmıştır. Bir muhasıma milletlerarası hukuk kurallarına uygun himaye göreceğine inandırmak ve bu itimadı yok etmek ihanet teşkil eder. Belirli amblemler mesela, beyaz bayrak çekmek kültürel eşyaya ait semboller ve diğer koruyucu işaretleri ve bilhassa kızılhaç veya kızıl ay işaretleri yersiz kullanılmamalıdır. Savaşa taraf olmayan devletlerin işaretlerini kullanmak ise yasaklanmıştır. Muhassır tarafın milli işaretleri askeri operasyonları saklamak, geliştirmek, korumak ve bozmak için kullanılmamalıdır (1 no.lu Protokol, m.38, 39). Protokol savaş hukukunun muhasımlar tarafından ahlak standardı olarak talep etmektedir. Muhassımların uymaları gereken diğer kurallarda ileride belirtilecektir. Fakat bilhassa tekrar ısrarla belirtmek lazımdır ki, sağ kimseyi bırakmayacağız vb. tehditler ve bu şekilde ilanlar yapmak yasaktır. Savaşta olan, teslim olmuş olan veya teslim olmak arzusunda bulunan veya düşmekte olan bir uçaktan paraşütle atlayan düşmana saldırmamak lazımdır. Eğer esir almış olan taraf savaş esirlerini savaş alanından tahliye edemiyorsa onları serbest bırakmalı ve onların güvenliği için gerekli bütün tedbirleri almalıdır.